

Włodzimierz Goriszowski, Piotr Kowolik

Poglądy Floriana Znanieckiego na funkcje socjologii wychowania i pedagogiki

---

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (10-11), 41-44

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Włodzimierz Goriszowski, Piotr Kowolik

Poglądy Floriana Znanieckiego na funkcje socjologii wychowania i pedagogiki

Polska socjologia wychowania rozwinęła się w okresie międzywojennym i związana jest przede wszystkim z działalnością Floriana Znanieckiego. Szczególne znaczenie miało opublikowanie dzieła pt. *Socjologia wychowania* (1928–1930). Socjologia wychowania w ujęciu Floriana Znanieckiego wpłynęła na zainteresowanie nią pedagogów, gdyż zajmowała się nie tylko płaszczyzną wpływów wychowawczych niezamierzonych, ale również płaszczyzną planowego kształtowania wychowanka w zinstytucjonalizowanym systemie wychowawczym. Florian Znaniecki badał nie tylko proces uspołeczniania, realizujący się poprzez uczestnictwo wychowanka w życiu społecznym, ale również proces wychowania szkolnego, gdzie analizując strukturę i funkcje instytucji planowego wychowania, tak szkolnych, jak i pozaszkolnych, badał działalność i wpływ organizacji młodzieżowych, związkowych i innych, a zajmował się także strukturą klasy szkolnej, analizując prawdziwości procesów wychowawczych.

W latach międzywojennych dla określenia działalności mającej na celu zapewnienie młodzieży w wieku poszkolnym i dorosłym możliwości zaspokajania potrzeb i zainteresowań kulturalnych używano określenia „oświata pozaszkolna”, a wcześniej „oświata dla ludu”. Socjologia wychowania w ujęciu Floriana Znanieckiego penetrowała i ten obszar działalności oświatowej, z przewagą refleksji teoretycznej nad pracami empirycznymi.

Znaniecki w pracach: *Socjologia wychowania*, *Miasto w świadomości jego obywateli* i *Ludzie terazniejsi a cywilizacja przyszłości* stworzył swoistą teorię wychowania człowieka dorosłego. Uznał, że tylko dorośli powinni być rzeczywistym przedmiotem celowego wychowania, albowiem w przeciwieństwie do dzieci i młodzieży — posiadają już wyrobione względnie stałe układy przyzwyczajzeń, norm i ideałów, na które można oddziaływać kształcąc.

Znaniecki widzi w życiu społecznym silne i groźne sprzeczności, którym może zapobiegać tylko szeroki front wychowania, utrzymywany przez społeczeństwo nie tylko w domu, szkole, pracy, ale poza nią wśród dorosłych. Zdaniem Znanieckiego wychowanie, jak każda działalność celowa, opiera się na przyczynowości,

tn. odpowiednio dobrane przyczyny dają z góry określone skutki. Dorosły potrzebuje wychowania bardziej niż dziecko. Przewidywał, że gdy nastąpi rozwój wiedzy naukowej o zmianach układów, zniknie wychowanie dzieci i młodzieży, a zacznie się powszechne wychowywanie dorosłych.

Proces wychowania dorosłych cechują pewne osobliwości odróżniające go od innych typów wychowania. Główną jego cechą w ujęciu F. Znanieckiego jest to, że wychowanie może być zdobyte jedynie jako wytwór uboczny, przez działania mające na celu nie wychowanie jako takie, tylko inne, mniej osobiste cele kulturalne. Proces wychowania dorosłych w sposób naturalny łączy się z pracą i życiem, a jego program należy oprzeć na analizie działalności ludzkiej.

W kształceniu dorosłych Znaniecki zwracał szczególną uwagę na samokształcenie. Stwierdzał, że przy należytych, umiejętnie zorganizowanym współdziałaniu samokształcenie daleko więcej przyczynia się do indywidualnego rozwoju umysłowego i lepiej przygotowuje jednostkę do życia w nowoczesnych społeczeństwach cywilizacyjnych niż najlepsze wychowanie. Znaniecki zakładał, że człowiek nie jest układem zamkniętym, gdyż bezustannie podlega wpływom zewnętrznym. Z drugiej strony nie jest też układem ograniczonym, gdyż do sfery jego działania wchodzi stale nowe przedmioty. Przez całe życie poznaje i uczy się, a dzięki doświadczeniom życiowym zdobywa nawyki sprawnego uczenia się.

Znaniecki wielokrotnie podkreślał, że działania społeczne stanowią zasadniczy element wszelkich zjawisk społecznych. Postulował zwrócenie szczególnej uwagi na zasadniczy element, jaki stanowią działania społeczne.

Koncepcja instytucjonalnego współdziałania Znanieckiego stanowi więź istnienia grup społecznych. Zakłada ona poczucie przynależności do grupy (identyfikację), a identyfikacja pociąga za sobą współdziałanie.

W teorii osobowości społecznej Znanieckiego można odnaleźć intencjonalne działania w grupie. Autor odróżnia pojęcie „uspołecznienie” od pojęcia „przystosowanie”, stwierdzając, że przystosowanie oznacza partycypowanie i pełnienie ról przypisanych bez ich modyfikowania. Uspołecznienie implikuje selektywne, krytyczne, przetwarzające uczenie się ról i ich pełnienie. Osobowość ludzka, będąca przedmiotem oddziaływania wychowawczego, ciągle się rozwija i poddawana jest ciągłym wpływom bodźców zewnętrznych. Znaniecki uważa, że osobowość jednostki jako taka nie może być przedmiotem celowego wychowania w rozumieniu czysto pedagogicznym. W psychice człowieka wytwarzają się stałe zespoły norm i zasad postępowania i tylko te zamknięte układy mogą podlegać określonemu oddziaływaniu kształcącemu. Teza ta, przyjęta przez większość socjologów wychowania, jest bardzo trudna do zaakceptowania przez pedagogikę. Pedagodzy niekiedy zarzucają Znanieickiemu spłytenie i uproszczenie stworzonej przez niego teorii, uważając, że jest ona pozbawiona istotnych treści.

Znaniecki próbował wyznaczyć zakres specyficznych zainteresowań i zadań dla socjologii wychowania i pedagogiki, wyznaczając przykładowo socjologii charakter teoretycznych analiz, a pedagogice zadania związane z technologią wychowania. Tym samym pedagogice przypisywał bardziej funkcje praktyczne. Nie akceptował w pełni pedagogiki rozumianej jako technologia wychowania, ponieważ nie uznawał nauk praktycznych jako nauk w ścisłym tego słowa znaczeniu.

Znaniecki określa środowisko wychowawcze jako „odrębne środowisko wychowawcze, które grupa wytwarza dla osobnika mającego zostać jej członkiem po odpowiednim przygotowaniu”. Środowisko to obejmuje „wszystkie osoby i grupy społeczne, z którymi dana grupa wymaga lub pozwala, aby ów osobnik się stykał w okresie swego przygotowania do przyszłego członkostwa”.

Proces wychowawczy wypływa z życia grupy społecznej, nie jest samowystarczalny, zamknięty w sobie, pozostaje społecznym i zależnym od życia grupy w całym swym trwaniu. Podkreśla to F. Znaniecki, stwierdzając, iż osobowość jest zdecydowanie bardziej zależna od społeczeństwa aniżeli od samego procesu wychowawczego, który dąży do realizacji, z różnym powodzeniem, jej idealnej postaci.

W koncepcji społeczeństwa wychowującego lansowanej przez Znanieckiego — za istotny i skuteczny czynnik uaktywnienia młodzieży uznawał „wytworzenie dla grup młodocianych rówieśników miejsca w naszym kompleksie społecznym, nadanie im wyraźnej funkcji społecznej z ramienia grup dorosłych”.

Twórcą świata wartości w ostatecznym rozrachunku jest człowiek. Znajduje to odzwierciedlenie w słowach Znanieckiego, który stwierdza, że człowiek nadaje znaczenie rzeczom, kreując wartości, ponieważ świat zastany nie zaspokaja wszystkich jego pragnień. Stąd tworzenie wartości stanowi formę dostosowywania świata do zmieniających się ludzkich dążeń.

Znaniecki przeprowadził trafną i wnikliwą analizę socjologiczną wychowania jako funkcji życia społecznego. Według niego wychowanie zapewnia ciągłość kulturową istnienia grupy. W każdej grupie funkcjonują wzory dobrego członka grupy, do których przymierza się przede wszystkim zachowanie osobników dorastających. Są oni poddani przez grupę kontroli i podlegają wpływom określonego rodzaju, w wyniku czego następuje proces stopniowego kształtowania ich osobowości według przyjętych wzorów i obowiązujących norm.

Główna teza Znanieckiego, głosząca, iż procesu wychowania nie można sprowadzić do prostego wyizolowanego stosunku: wychowawca–wychowanek, lecz należy go rozpatrywać w kontekście społecznym, zachowuje walory heurystyczne.

Znaniecki jest uważany za klasyka socjologii polskiej. Jego dorobek naukowy jest imponujący. Stworzył system socjologii teoretycznej. Ponadto interesował się psychologią społeczną. Na twórczość naukową F. Znanieckiego można patrzeć

z różnych punktów widzenia. W dziedzinie psychologii zasłużył się tym, że jako pierwszy z polskich uczonych podjął problematykę, którą współcześnie nazywamy psychologią społeczną. Umiejętnie łączył niektóre elementy socjologii z psychologią i pedagogiką, wskazując na bezwarunkowe istnienie takich połączeń. Należy do tych nielicznych przedstawicieli polskiej humanistyki, którzy zapewnili sobie trwałą pozycję w nauce światowej.

Florian Witold Znaniecki urodził się 15 stycznia 1882 r. w Świątnikach koło Włocławka, a zmarł 23 marca 1958 r. w Champaign koło Chicago. Studiował w Genewie, Zurychu, Paryżu i Krakowie. W 1909 r. zapisał się na Uniwersytet Jagielloński, gdzie w 1910 roku, na podstawie rozprawy *Zagadnienie wartości w filozofii* zyskał stopień doktora. Wykładał w uniwersytecie w Chicago (1917–1919). Po powrocie z Ameryki (w 1920) objął Katedrę Filozofii w Uniwersytecie Poznańskim (1920–1939). Utworzył pierwszy w Polsce Instytut Socjologiczny (1922–1939). Był redaktorem „Wychodźcy Polskiego” oraz „Przeglądu Socjologicznego”. W 1921 r. otrzymał nominację na profesora zwyczajnego.

Był twórcą systemu tzw. socjologii humanistycznej i opartej na niej socjologicznej teorii wychowania. Jego zasługą było nowe socjologiczne spojrzenie na proces wychowawczy oraz naukowe wyjaśnienie wychowania jako zjawiska społecznego, obejmującego cztery układy stosunków społecznych: czynności, stosunki, osobowości i grupy.

W metodologii socjologii nie był zwolennikiem metod statystycznych, postulując wykorzystywanie różnego rodzaju materiałów, które powinny być podstawą do konstruowania i weryfikowania hipotez oraz formułowania teorii ogólnych.

Zajmował się ponadto psychologią społeczną, a zwłaszcza ontologią, teorią kultury, metodologią nauk społecznych.

Ważniejsze prace:

Zagadnienie wartości w filozofii (1910); *Humanizm i poznanie* (1912); *Wstęp do socjologii* (1922); *Socjologia wychowania* (1928–1930); *Miasto w świadomości jego obywateli* (1931); *Ludzie terażniejsi a cywilizacja przyszłości* (1934).

Bibliografia:

- Bobrowska–Nowak W., Drynda D. (red.), *Słownik pedagogów polskich*, Katowice 1998.
- Czarnecki K.M., *Pionierzy, współtwórcy i twórcy polskiej psychologii naukowej (sylwetki uczonych)*, Kraków 2000.
- Gąsiorowski A. (red.), *Historia wychowania. Słownik biograficzny*, Olsztyn 1994.
- Okoń A., *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996.